

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

בהעלתך את־הנרות (ח, ב) - שבעה שערים יש לנפש, שתי עינים, שתי אזנים, שני נקבי החוטם והפה, וצריך האדם לקדש שערים אלו כדי שיאירו באור התורה. (באר לחי רואי)

אלימול פני המנוחה (ח, א) - מפרש רש"י אל מול הנו האמצעי, וקמוז לזה כי תבות אלו הן בגימטריה ומול הנו האמצעי. (מגדנות מרחמים)

וזה מעשה המנוחה (ח, ד) - בפסוק זה רמזים ספרי החכמה של שלמה המלך, כי המנוחה היא סמן לחכמה בדברי חז"ל הרוצה להחכים ידרים וסמך מנוחה בדורם, מעשה נוסריקון שלמה מלכא עליו השלום, מקשה נוסריקון משלי, קהלת, שיר השירים. (פניני הפרשה)

למה נאמר וזה מעשה המנוחה? מפרש רש"י שהראו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה משה, וקמוז לזה תבנת מנוחה, נוסריקון משה רבנו נתקשה ובאצבע הרהר. (שם)

כן עשה את־המנוחה (שם) - בן בגימטריה שבעים, לרמז לעשר המנוחות שעשה שלמה המלך, ובכל אחת שבעה נרות, יחד שבעים נרות, ותבת עשה בגימטריה שלמה. (החיד"א)

אנשים אשר היו טמאים (ט, ו) - אנשי"ם נוסריקון נושאי ארונו של יוסף ממצרים, אשר היו טמאים בגימטריה למת מצוה. (פענח רזא)

והיית לנו לעינים (י, לא) - לנו בגימטריה אלפים, שאותו צריך להעמיד תמיד לפני עינינו, לקום שוית' ה' לנגדי תמיד. (אמרי חיים)

ותסגר מרים (יב, טו) - מרים נוסריקון מרחוק ראתה מה יעשה, שנאמר ותתצב אהו מרחק לדעה מה־יעשה לו, ובזכות זה לא נסע העם עד האספ מרים, וכן מרים נקראת מרי"ם, שמר היה ענשה כי הקב"ה מדקדק עם הצדיקים בחוט השערה, ומאידך זכרו לה זכות ים שהמתינה למשה, וכן מרמז על ים בנרת שבארה של מרים הלכה עמם לשם, ומר לשון מים שנאמר במדל"י. (זרע חיים)

בפרשת בהעלתך קל"ו פסוקים במנין עניו, שבה נזכרה הענינה של משה רבנו, וכן במנין קול כי התורה נלמדת רק בענינה, וכן במנין מנין שאם אין קמח אין תורה. (חסדי דוד)

ספורים בפרשה

יעש בן אהרן (ח, א) להגיד שבחו של אהרן שלא שנה (רש"י)

בשבת בהעלתך, הזכיר רבי אברהם שלום מסטרופקוב את דברי רש"י אלו ותמה: "וכי צריך לומר שאהרן לא שנה? אלא שהיצר הרע מתחכם להחטיא כל אדם בדרך אחרת. את האדם הפשוט הוא מחטיא מקשו, ואלו לאדם חשוב כמו ר' משה מנדל שלנו (חסיד מפלג בן השנים שישיב בשלחן), אין מציע היצר לעבר עברות נסות, כי יודע שלא יאזין לו, אלא הוא מפתה אותו להוסיף על למודו קדם התפלה, לטבל שוב במקוה, וכל זאת כדי לעבר על ההלכה הצרופה שצריך להתפלל קדם זמן תפלה. וזו פונת רש"י, להגיד שבחו של אהרן שלא שנה מאומה ולא זו מדברי הלכה, ואף לא נתפתה ליצר הרע גם במלי דחסידותא". בסיומו, כבד הרבי את רבי משה מנדל בכוס יין, באומרו: "בין שהוצרתיך בדברי, מגיע לך יין..."

הרק אד־במשה דבר ה' חלא גס־בנו דבר (יב, ב)

בשבת בהעלתך הסתופפו רבים בצל רבי יצחק מסקווירא, כדי להמשיך את קדושת חג השבעות וקבלת התורה. שנה אחת הגיע חסיד מקישינב, אשר הרופאים קבעו כי מחלה קשה ומסכנת המבנה 'ראק' מקננת בקרבו וימיו ספורים. התבונן הרבי בפתקה שמסר האיש, ואמר: "הרופאים אומרים שזה 'ראק', והרי בפרשה נאמר 'הרק־אד במשה דבר ה'". וזהו אפוא באור 'הרק' חלי זה שנקרא 'ראק', אף במשה דבר ה' - הדבר מסור רק למשה, לצדיק שבדור, ונידו הכח להמשיך רפואה ישלח דברו ויורפאם". הרבי עצר מעט, ולאחר מכן קרא את המשך הפסוק: "חלא גס־בנו דבר וישמע ה'", ואז הושיט את־ידו אל החסיד, ברכו ברפואה שלמה ונפרד ממנו לשלום. עברו כעשרים שנה מאז אותו מארע, והאיש הסתובב בריא ושלם לפליאת רופאו, וכאשר פגש את רבי נחום מרדכי פרום מחשובי חסידי סקווירא שעלה אחר־כך לארץ הקודש, ספר לו את הנס הפלאי שארע לו.

במראה אליו אתודע בחלום אדבר־בו (יב, ב)

רבי ישראל יהושע טרונק מקוטנא, נודע כאחד מגדולי המשיבים והפוסקים בדורו, ורבים שגרו אליו את שאלותיהם בהלכה. פעם אחת הגיעה אליו שאלה חמוצה וסבוכה, והוא פסק להתר, אולם לאחר שעיון שוב בענין, הגיע למסקנה כי טעה בדבר הלכה. צער על שתקלה חמוצה יצאה מתחת ידו היתה עצומה, עד שפרץ בבכי מר ולבסוף נדדם על ספריו הפתוחים תוך כדי עיונו. והנה הוא רואה בחלומו את החת"ם סופר, אותו לא הפיר מעולם למרות שכבר היה בן עשרים בעת פטירתו, והפתע לשמע את־דבריו: "אל תצטער על פסק ההלכה שהוצאת מתחת ידך, כי יפה הורית, ואף אני קבעתי הלכה כך בספר התשובות שלי בסמן פלוני, עין שם ותרוה נחת". רבי יהושע התעורר מחלומו הנפלא, ותפתעם רוחו. הדבר היה באישון לילה, בחוץ שדר קר עז והוא היה לבוש בגדי ביתי דק בלבד, אולם הוא לא יחס לכך חשיבות, ומהר לרוץ לביתו של הדין רבי ליב כדי לעיון בספר התשובות של החת"ם סופר שהיה אצלו. הדין נחרד לראות את הרב מתדפק על ביתו בשעת לילה מאחרת, ורבי יהושע ספר לו את דבר חלומו, ויחדו מהרו השניים לפתח את הספר, והנה התברר כי חלום אמת היה הדבר, ואמנם החת"ם סופר פסק בן להלכה, ותשב רוחו אליו.

היה היה

והמן בזה עידן הוא ועינו עין הדלח

רחמים ברחמים, זה היה שמו של הסבל האלגריא, התמים וישר-הדרך. לא נוכל לתאר אותו כידוע ספר, שכן רחוק היה מקד פרחוק מזרח ממערב, ונכון יותר לומר כי היה עם-הארץ של ממש, אולם ירא-שמים היה וטהר-לב. מקפיד היה להתפלל בראוי, לקרא את הפסלים במונה מעות, למרות שאת רבן לא הבין ובקשי הצליח להגות אותו מפלי לשבר את-שניו, ושמר על קלה כבתמורה. בתמימות גדולה, יחס כבוד עצום לחכמים ולגאוני התורה, ואותם היה מעריך בכל-לבו. מדי שבת בשבתו, היה מקדים לבוא לבית-הכנסת, תופס את מקומו מול מדרגות ההיכל, וממתין בצפייה דרוכה לעלייתו של הדרשן אליהו, כדי לשאת את משאו בפני הנאספים. לרב לא הבין רחמים את תכן הדרשה, אולם בכסופיו להדבק בחכמים וליהנות מזיו תורתם, לא היה גורע עין מהנאם עד תם דרשתו, ואמץ את כל חושיו שלא לאבד אף מלה היוצאת מפיו. היה זה בשבת קדש פרשת בהעלתך, כאשר החכם הקדיש את דרשתו בענין הבטחון והאמונה התמימה בה, והרחיב בדבריו על הצורך להתחזק בבטחון כי הקב"ה הוא זן ומפרנס לכל, כשם שזן את אבותינו במדבר על-ידי המן, ומי ששם מבטחו בה ואינו פונה אל-הרהים ופטי כוב, מבטח לו שהקב"ה יזון אותו בהרחבה ולא יצטרך ליד מתנת בשר ודם. את דרשתו תבל החכם במעשיות ומשלים נאים, כדבר המליצה "לא המדרש עקר אלא המעשה", שכן לא נתן למשד את לב השומעים בדרשות עמקות ומעייפות, אלא במעשיות ואגדות המושכות את-הלב, ודבריו חדרו עמקות ללב השומעים.

הדרשה הסתיימה זה מכבר, אולם רחמים נותר עדין תחת השפעתה. מעט מאד מתכן הדרשה הארצה הצליח להשיג ולהבין, אולם דבר אחד נקלט במחו. ביון שהחכם השתמש פעמים רבות בשרש בט"ח, האריך בשבח הבטחון ושבח את השם מבטחו בה, העלה על-ינם את הבוטח בה אשר חסד וסובלנו, והפליג במעלתו של ההולך בתם ילך בטח, וכל שרעפיו סבו אפוא עתה סביב הציר של 'בטח'. אך ביון שידעיותו בלשונו-הקדש היו מעטות, שהרי גם את מלות התפלה במעט ולא הבין לאשורן, דמה רחמים בתמימותו כי החכם התפון בדבריו אל המלה הערבית 'יתבטאח', שמשמעותה אדם השוכב במנוחה במשחו ואינו מטריח עצמו למלאכה. חבר רחמים פרט לפרט, צרף ענין לענין, ויצא העגל הזה: "מעשה ואילך איני צריך לצאת מביתי ולטרח במלאכתי הקשה כסבל בזוי. החל מיום המחרת, 'אתבטח' בדברי החכם ואשכב במנוחה, ומורש-שמים יביאו לי את פרנסתי בהרחבה". אמר ועשה. לאחר ששב מבית-הכנסת מתפלת מנוחה, פנה רחמים מיד לביתו ועלה על-יצועו. בני ביתו חרדו לקראתו, והיו בטוחים כי הוא אינו חש בטוב, שכן מה לו ולמנוחה בשעה שעליהם להסב לסעודה השלישית, אולם רחמים הרגיעם כי לא ארע לו מאומה, אלא שהוא עסוק עתה בקיום צווי החכם הנערץ שצוה 'להתבטח' על-משכבו ולזכות בכך לפרנסה בשפע... "הרי מצוה לשמע דברי חכמים", אמר בתמימות שובת-לב, "וכיון שהחכם יעץ ואמר 'יתבטאח', הריני מקים זאת, 'קאעד נתבטאח' - ואני שוכב פרקדן במנוחה וממלא אחר צויו".

גם בני ביתו של רחמים היו תמימים וישרים כמותו, ואף הם היו אמונים על הדבקות בצדיקים וכל דבריהם נחשבו בתורה מסיני. שתפו אפוא בלם פעלה עם רחמים, הגישו לו את מאכלי הסעודה השלישית הישר אל-משתו, והמתינו לראות כיצד יפל דבר. השבת יצאה זה מכבר, הלילה פרס את כנפיו על אלגריה, ורחמים שוקד במרץ על קיום צווי החכם, ושקוע במקום 'מבטחו'. הבקר אור, ובמדי יום נסתה אשתו לזרוז לקום למלאכתו בנשיאת משאות באמצעות חמורו הנאמן, אולם רחמים לא מש ממשתו. "בי נשבעתי, כי לא אזור מכאן ולא אפסיק את 'התבטחתי', עד שיזמן לי הקב"ה את מזונותי", אמר מתוך אמונה יוקדת, "ועוד תראו בלכם כמה נאמנים דברי החכמים וכמה צריך להאמין בהם בכל-לב". עודנו מדבר, ודפיקות נשמעו בדלת. היו אלו שני ערבים תושבי העיר, שבקשו לשכר את חמורם למשד אותו יום לשם חטיבת עצים ביער והבאתם העירה על-גבי החמור. ביון שרחמים לא מש ממקום מבטחו, סכמה בעלת-הפית עם הצמד את סכום השכירות, והכלו יצאו לדרך. השעות נקפו בזו אחר זו, והיום הלך והעריב. והנה לפנות ערב, שמעו בני הבית את נעירתו המפרת של חמורם הנאמן, ויצאו לקראתו. לפליאתם ראו כי החמור עמוס לעיפה במטען עצים כבד, אולם שני הערבים לא נראו באפק. הכניסו בני הבית את החמור פנימה, ולאחר שפרקו את תבילת העצים הכבדה מהחמור, נדהמו לגלות תחתיה תבה כבדה ועתיקה, המקססה בעפר רב, והיא מלאה באוצר עצום של אבנים טובות ומרגליות. "אבא! הועיקו בני הבית את רחמים 'המתבטח', 'ראה איזה אוצר הגיע אלינו הביתה'. בזריזות קפץ רחמים ממשתו, ובפנים נלהבות קרא: 'רואים אתם? הנה גם אתם מגלים כמה גדולים דברי החכמים, ומי שהוא 'מתבטח' ושם מבטחו בה, זוכה לקבל מידו הרחבה והמלאה ללא טרח ועמל". האוצר החפא במהירות הפכה נסתרת, ובני הבית המתונו לדעת מה ארע עם שני הערבים ששכרו את החמור. והנה התברר, כי השנים נמצאו הרוגים ביער, לאחר שכפי הנראה פרצה מריבה קשה ביניהם עם מציאת האוצר, והשנים הכו זה את-זה פצעי מות עד שנפחו את נשמתם במקום. ולמרות שגלגלו של רחמים התהפך עליו לטובה, נותר בתמתו ואמונתו, אלא שמעשה ואילך קבע עתים לתורה עם חכמי העיר ובקשד הזמן זכה לרפש ידיעות יפות בתורה, וקים את הנאמר "יפה תלמוד תורה עם דרך-ארץ".

מאורות

שלום אליעזר הלפרשטם מרצפוט
ליום ההולא ט"ו בסיון תש"ד

בנו הששי של ה'דברי חיים' מצנו, שאמר על שבעת בניו שהם כשבע מראות שבהם משתקף זיו העולם, וחתן גיסו רבי מרדכי דב טברסקי מהודניסטפול. הסתיר את גדלתו בתורה, ובחג הסכות האחרון טרם עלה על-המוקד בשואה בהיותו כבן פ"ב, בא אליו אחד ובקש להתברך ברפואה עקב יסורים קשים שקש במעי, אחר שאכל גבינה ושנה. נענה הרבי: "מה פלא שאנה חש בבטני? והלא ט"ו מפרש הוא שגבינה ישנה קשה לגוף". התפללו כל המסבים, בהם היו תלמידי-חכמים מפלגים, ונסו לשוא להזכר היכן דברי הטי"ו, וכשראה כמובנתם נאנח על ירדת הדורות, שגם גאונים מפלגים אינם זוכרים את הטי"ו המפרש בירוד-הדעה סמן ק"א סעיד-קטן ד', ופנה אל ה"שפע חיים" מקלויזנבורג שישב בסמוך לו, ואמר: "חשוב אתה שאיני יודע מאומה? דע לך שבהיותי סמוך על שלחן חותני, למדתי מפי חכם מבקק תלמיד הצמח צדק, וקבלתי ממנו רבות. נהג להניח תפלין ורבו תם בחזרת הש"ץ, והספיר פעם את טעמו כי עושה כן מחשש שמא יבואו אליו אז לבקש ברכה ועצה ויטרידוהו משמיעת חזרת התפלה. פעם בקשו ממנו הסבר על דברי חז"ל בסנהדרין שהמשיח בא בהסחה-הדעת, והלא עם ישראל מצפה לבואו בכליור-עינים? והספיר, כי באמת ממתנים למשיח כדי שיגאל אותנו מהצרות והרדיפות, אולם עקר ביאתו היא לתרבות חכמה שנאמר כי מלאה הארץ דעה, ולכן נחשב הסח הדעת, כי בצפייה למשיח חסרה הדעת עצמה...

יוסיף דעת

שני גדולי ישראל היו בשם הזה רבנו פנחס או פנחס שהיו קיצור השם בחייה דהיינו 'ב'חיים' או 'חיים'; ובפי האשכנזים פנחס ויתכן שהוא קיצור השם פנחאל, שניהם היו בסוגוסה שבספרד, אבל מרחק שנים היה ביניהם. הראשון הוא רבנו פנחס אבן-פודרה שחי בתקופת תור הזהב ונפטר בשנת ד'ת"פ, והוא בעל "תורת חובות הלכות" שנקרא גם "חובת הלבבות", והשני הוא רבנו פנחס אבן-חלואה תלמיד הרשב"א, שנפטר בשנת ה'א"א, והוא מחבר הפירוש על-התורה הנודע בשם 'מדרש רבנו פנחס', וכן חיבר את "כד הקמח" ובו דרשות מוסר ואמונה, עם פירוש ספר איוב, יונה ומגילת אסתר, וכן חיבר "שולחן של-ארבע" בדני סעודה וסעודת הצדיקים לעתיד לבוא, ופירוש על מסכת אבות. שורר בפי כל לומר, כי שם אביו של רבנו פנחס השני הוא אשר, שכן כך נכתב בהקדמת הפירוש על-התורה: "על-כן זחלתי ואירא לנפשי אני בחיי כן אשר, בחנתי כי הכל הבל, ראיתי כי יש בחכמה וכו'". ומכאן נוצרה הטעות כי הונונה לרבנו אשר ב"ר יחיאל, ובכך הכניסו את רבנו פנחס בין שמונת בניו של הרא"ש, אולם החיד"א כתב שהדבר אינו נכון, שכן מעולם לא הזכיר רבנו פנחס את הרא"ש כאביו ולא את בניו הרבנים, וגם בעל 'צדח לדרך' שמוכיר את שמונת בני הרא"ש, לא מזכיר ביניהם את רבנו פנחס, ואם היה הרא"ש אביו לא היה מזכירו רק בדרך אגב ר' אשר, אלא היה מזכירו בכבוד. אולם דבר פלא נמצא בפירושו למדרש השבוע, פרשת בהעלותך, שם כותב רבנו פנחס בפירוש "מפי א"א ר' נתן", היו שהגיהו משום כך "אא" - אדוני אבי זקני, במקום א"א - אדוני אבי, אולם קשה לומר כן, ומסיבה זו כתבו כמה חכמים, שכאמת שם אבי רבנו פנחס היה ר' נתן, ובהקדמה שכתב "אני בחיי ב'ר' אשר בחנתי כי הכל הבל", הונונה ב"ר בנוטריקון והוא 'בן נתן', ותיבת אשר אינה השם אשר, אלא הונונה אשר בחנתי כי הכל הבל, והיא מחוברת למטה. אולם יש שדחו טענה זו, כי בכל הדפוסים לא מוסמנת תיבת ב"ר בגרשיים כנוטריקון.

ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה

מגדולי גאוני הדורות, היה בעל 'קצות החושן', רבי אריה ליב הפהן מסטרי. הנהגתו היתה תקיפה ואיתנה, ועמד מפל-משמר לבצר את חומות התורה וההלכה הצרופה. בימים ההם, ראשית ימי החסידות היו, ודעתו של בעל 'הקצות' לא היתה נוחה מהליכותיהם של החסידים, פיון שחרד מכל שנוי מהמסורת הצרופה מדור-דור. היה זה לילה אחד בתקופת החורף הקשה, חצי החדש כבר חלף ועבר לו והגיע ליל ט"ז שבו. בכל אותם הלילות שעברו לא נראתה הלכנה אפילו לא לזמן קצר, וימיהם נמנע היה אפוא לקדש את הלכנה. באותו לילה הודמן ה'אוהב ישראל' מאפטא אל העיר סטרי, ומשמשיו באו לבשרו כי השמים התבהרו והלכנה זורחת במלוא עזה. הצטער הצדיק על שהמקה ממנו המצוה לקדש את הלכנה במועדה, שכן אין מקדשים אותה אלא עד מחצית החדש בלבד, וכמוצא נטל מסכת סנהדרין והקריא בדף מ"ב את ענין קדוש החדש ואת הברכה בעת קדוש הלכנה, וכך יצא ידי חובת המצוה מתוך למוד המסכת, מבלי לעבר על ההלכה שאין לקדש את הלכנה לאחר זמנה. בינתיים נפוצה בעיר השמועה, כי חבורת חסידים עוברת על ההלכה בריש-גלי, ובעל 'הקצות' נחרד לשמע הדבר. במהירות יצא יחד עם תלמידיו הנודע רבי עזריאל חריר, והם עמדו למחות על המעשה אשר נעשה, עד שמרב צערו על חלול התורה, התבטא בעל 'הקצות' כי לפי הדין היה עליו לנדות את הרב מאפטא על מה שעשה. מובן מאליו כי אל המקום התלקטו אנשי רב ומדון, שעטו על המציאה והגבירו את אש המחלוקת, וכמה ילדים קטנים השליכו בדורי שלג על הצדיק מאפטא. לפתע הגיחה מזחלת שלג מהירה, ממנה ירד רבה של בלחוב, רבי יעקב הלפרין, שהיה מגדולי תלמידי הצדיק מאפטא והגיע לסטרי לאחר שנודע לו כי רבו האהוב הגיע אליה, וכשראה את הנעשה, הרים את קולו בשאגה "דרך ארץ!" דממה השתררה במקום, ורבי יעקב המשיך ושאל בקולו: "היכן מצינו את הדין שמי שמקדש את הלכנה לאחר זמנה, חייב נדוי?" ומיד נאלמו הנאספים דם ותשקט הארץ. ומספרים, כי רבי יהושע מבזל אמר פעם לנכדו רבי אהרן: "היות ואתה נכדו של הצדיק מאפטא, עליך לכתב הזהות על הספר 'קצות החושן', ואמרו החסידים שמטרתו היתה להיטיב עם 'הקצות' שהתפנו לשמירת ההלכה וכדי למנע קטרוג מעליו. ואמנם, העידו על רבי אהרן מבזל שעוד בילדותו היה בקי בספר 'קצות החושן' וידעו ישר והפוך.

עמידתו של בעל 'הקצות' על משמר ההלכה הצרופה, גרמה במשך הזמן לפרוד לבבות בינו לבין חבורת החסידים שהתגוררה בסטרי, שהיו נוסעים בקביעות אל 'החווה' מלבלין. והגיעו הדברים לידי כך, שהחסידים לא נהגו כבוד בגאון-ישראל זה, שהגדולי התורה חרדו לשמו ולזכרו, וכפי שמספרים על ה'דברי חיים' מצנו שהיה נוהג להסתגר בחדרו לפני התקיעות בראש השנה והיה הוגה בספר 'קצות החושן', ובאחת מתשובותיו כתב "מהם אני על פה קדוש, איך יאמר דבר זה". בעל 'הקצות' לא התפעל כלל מחבורת החסידים בעירו, ובאשר התחקה אחר הנהגותיהם והגיע למסקנה כי כמה מהן אינן עולות בקנה אחד עם ההלכה הצרופה, מזה בהם והזהירם שלא לעשות כן. אלא שהלכו לא שעו לקולו ואף פגעו בכבודו, והוא הטיל עליהם נדוי ושמחת דרבנן, והודיע בעיר כי מרחקים הם למשך שלשים יום כפי הנפקס בשלחן ערוך למי שמוטל עליו חרם. בילה אחזה בחבורת החסידים לשמע דבר החרם, שכן המון העם סרו למשמעתו של הרב הנערץ, והם נזהרו אף לבוא עמם בעצמם ומשא, התרחקו מדל"ת אמותיהם ולא עסקו עמם במקום וממקרה, עד שמחסר ברה החליטו לנסע לבלבלין אל רבם 'החווה', כונתם היתה לשהות בבלבלין עד תם חדש הימים, ואז ישובו לבייתם במימים ימיהם, אלא שהפתעה מרה המתינה להם בבלבלין.

מנהג היה בחצרו של 'החווה', שהמשמש היה מגיש לרבי את רשימת השמות של האנשים שהגיעו זה עתה, והוא היה מורה את מי להכניס אליו לקבלת שלום. ויהי כאשר הגיש המשמש את רשימת האבירים שהגיעו מסטרי, צוה הרבי מיד על המשמש להודיעם, כי לא יכנסו אליו עד אשר יעברו שבועים ומחצה, דהיינו עד תם חדש התרם שהוטל עליהם. באין ברה אחרת, נאלצו החסידים לקבל עליהם את-הדין, והמתינו בקצרי-רוח עד תם תקופת הנדוי. וכאשר פלה הזמן הנקוב, נכנסו אל 'החווה' והמתינו למוצא פיו. "בפרשת בהעלתך נאמר 'ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה'", פתח הרבי ואמר, "ומפרש רש"י 'בעבדי' - אף-על-פי שאינו משה, ובמשה - אף-על-פי שאינו עבדי". וידועה הקשיה, מילא עבדי שאינו משה מובן מדוע אין לדבר בו, אבל משה שאינו עבדי מה יחוסו ומה גדלתו שייראו מלפניו? אלא שזו הפונה. שתי כחות יש בעם ישראל, אחת העוסקת בתורת הנגלה ונזהרת בכל דיני התורה כפי הנפקס בשלחן ערוך, והשנייה העוסקת בעבודת השם, ובניה חבוקים ודבוקים בה' בעבדים נאמנים בכל מעשיהם. וזו הפונה בדברי רש"י, 'במשה' - בגדול הדור, אפילו אינו עבדי בדבקות בכל רגע ורגע, ובעבדי - במי שעוסק בנסתרות התורה ודבוק בעבודתו תמיד, אפילו אינו משה בגדלות התורה הנגלית, משניהם צריך לירא ואת שניהם צריך לכבד. ואם-כן אפוא, כיצד לא יראתם לדבר במשה עבדי, ברככם הגדול אשר הוא שר התורה וגדול התורה בגלגל! לשמע דברי התוכחה של 'החווה', השפילו האבירים את עיניהם מבושה וכלמה, ומיד לאחר שחרזו לעירם, מהרו לחלות את פני בעל 'הקצות החושן', בקשו את סליחתו ברב כבוד, התחרטו על שזלזלו בכבודו, ומאז סרו למשמעתו ונזהרו מזהלתו. ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

והוא מאמר ה' פה אל-פה אדברבו, פרוש הנה עניי כלי-ישראל רואות הדין פשוט אשר דבר ה' אל משה שכלל הם דברים שיבין פשוט של-דברים כל מביין לשון-הקדש, גם אוצרות חכמה אשר אצור ה' בהם כלם נבוחים למביין המא לענין ולהעמיק ירגיש במשמעות התבונה עצמן את אשר חשב ה' לומר בהם, ואין דרך זה בדברים אשר דבר ה' ביד עבדיו הנביאים וימיה וישעיה שכלל משל ומליצה וכו'. ויש לתקן זאת, פיון שהמנבא הוא ה' אלוקינו אחר, למה לזה דבר נבוחות ולזה דבר מעשית? ואמרו אנשי אמת, כמה שקדם לנו הדיעה בדבר המלאך לזניאל ההרגש שהיה פועל בו, מזה תשכיל לראות כי הרקבת מין האנושי תפסינה הרגשת הרוחני, ואינה יכולה לסבל זולת המרכב אשר כונן ה' בחכמתו הנפלאה, שייכלו שתוף יחד הנפש והגוף. והלא תראה, אפילו במקורות הנרגשות ונתפסות אש ומים, זה מכלה את-זה, וזולת השמים אשר בוננו ידי יוצר, ומזה תשער איך יוכל עמוד בדבר אלקים מקור הרוחניות ויחצב קולו לרבית אש איך יוכל עמוד, ולזה אין אדם משיג לעמוד בכחו לשמע קול אלקים חיים וזולת האיש אשר הפך חמור ועשאו צורה כמו שדשמונו במקומות אחרים, שזה אין לו גוף ויכול שאת דבר-מלה. ולכן בהנהגה ה' לאדם שאין גוף דומה לצורתו, יתחכם ה' עשות על-יזה האפק, כי יצא דבר מלה מפי עליון, והדבור יתעטף באורים דקים ואחר-כך יגיע לאזן נביא, ויבין ויבטלנו הנביא. ואף גם זה יפעיל הרגש בנביאים להשתגע, ודבר זה יסובב בא הדברים דרך מושל ומליצה וכו'. והוא מה שהודיע ה' כאן בבחינת המשגל למשה ואמר פה אל-פה, פרוש לא הדבור נפקס מפי אל עליון לפי משה וכו'. וזה יגיע התקרה והתבוננות השכל.

דברי הימים

בי"ח בסיון ת"א נפטר רבי אברהם הכהן שרענצל רפאפורט מלבוב, בעל שו"ת "איתן האזרחי". הוא היה מצאצאי משפחת רפאפורט המיוחסת מזרע כהונה עד עזרא הכהן, שאבותיהם משפחת רפא התיישבו בעיר פורטו ומאז נקראו בשם 'רפאפורט' או רפאפורט, דהיינו רפא מפורטו. הגר"א מוויילנא שהיה בכור, פדה את עצמו אצל אחד מבני המשפחה, כיוון שהיו מוחזקים למיוחסי כהונה. בשם 'שרענצל' התכנה בעקבות חותנו רבי מרדכי שרענצל, ב"ר יצחק אב"ד לבוב. מילדותו ניכר כעילוי, ודרשתו לבר-המצווה שלו נדפסה סמוך לכך בקראקא שנת"כ בשם "נבי כפיים ובר מצווה", ורק עותק יחיד ממנו נותר לפליטה. היה תלמידו המובהק של הסמ"ע, רבי יהושע פלק כ"ץ מקראקא, ובעקבות קנאת כבודו לרבו זה, נאלץ המהר"ם מלובלין לעזוב את רבנות לבוב. פרטי המעשה נרשמו בנפס החברה קדישא של לבוב, ומעשה היה כך היה. לאחר משה הנישואין לבנו של רבי אברהם שרענצל, יצא ללוות את המהר"ם מלובלין שבא לטיול חלק בשמחה, אולם המהר"ם לא שם לב כי רבי אברהם הולך מאחוריו מפני כבוד התורה. וכאשר הגיע לביתו, אמרה לו הרבנית "האם אינך רואה כי גברא רבא כזה הולך ללוותני?" לשמע הדברים התבטא המהר"ם ואמר "אם היה רבו הגאון בעצמו, היה ראוי גמ"כין שילך ללוותני", ומי יעמוד בסוד קדושים. הדבר גרם צער לרבי אברהם, אלא שהוא המתין עד עבור שבעת ימי המשתה, ואז זימן את פרנסי העיר ורשאי ועד ארבע הארצות, ואמר: "על כבודי אני מוחל, אך על כבודי רבי הגאון בעל הסמ"ע אין אני מוחל", ודרש את פטוריו המהר"ם מרבנות לבוב. וכאשר הגיע צו מלכותי שדרש ממנו לעזוב את העיר, התקבל המהר"ם לרבנות לובלין.

מטעים

נתנים | לאהרן ולבניו (ח, ט)

רמז יש כאן על ארבע הדלות הקדושה שיש בין ישראל לעמים, שבת לוי, חגהנים, ואהרן מתוקם, והוא אפוא המבדל היבועי ומקדם לכלם, ולכן מטעמות התבות במנה רביעי לרמז לזה. (קול שלום)

ויעשו בני ישראל את הפסח (ט, ב)

תבת הפסח מנקדת בקמץ הנם שאינה מטעמת בטעמי אס"ף שהם אתנחתא וסוף פסוק, ויש בכך רמז שהיה קרבן הפסח האהרן והקריבו במדבר, כי יותר לא הקריבו עד בואם לארץ כנען מפני שלא היו נמולים אחר שלא נשבה רוח צפונית או מטרת הדרה, ולכן היא מקודשת ונקת. (הרחיקו שלמה)

ולפי פשוטו הפסח בקמץ, כאשר טעמה מפסיק גדול כמו אתנחתא וסוף פסוק, אך בהעדר טעם אתנחתא בפסוק, מקלא את מקומו המפסיק הגדול ביותר אחריו, והוא הטפחה שדינו כאן כאתנחתא, ולכן מנקדת הפסח בקמץ. (נור ישראל)

בייתן ה' את רוחו עליהם (יא, כט)

התבות יתן ה' בטעמי דגנא תביר, לרמז שאין הקב"ה משרה את רוחו אלא במי שהוא בדרגת תביר, דהיינו שהוא שבור-לב ומתנהג בענוה, ולכן מטעמת תבת רוחו בטעם טרחה, להורות שצריך האדם לטרח הרבה במדה זו של הענוה כדי לזכות בעל-ידה יצפה שיתן ה' את רוחו עליו. (אור משנה)

מדגש

מאז ומתמיד, נסו חוקרים שונים מבית ומחוץ, להטיל רפש בצדיקי החסידות ותלו בהם בוקי סריקי. אחד מהם צטט את דברי 'התלדות' בספרו 'מתנת פסים', שם הובאו דבריו שדרש בשנת תק"א על הפסוק שבפרשתנו: 'ויהי אנשים אשר היו טמאים', והוא מצטט את לשון ה'ספרי': 'מגיד שהיו אנשים פשירים וצדיקים וחרדים עליהם צדיקים', ויאמרו האנשים בעלי שמות חיו', וכתב על זה כי נסח כזה לא נמצא בספרי, אלא בלשון זו: 'מגיד שהיו בני-אדם פשירים וחרדים עליהם צדיקים', והמחבר הוסיף אפוא מדעתו את תבת 'צדיקים' וכן את התבות 'בעלי שמות חיו', ותולה את דבר הויה ברגליו להציל את התואר 'בעלי-שם' של מוסד החסידות. אולם יסבר פי דברי-ישר, שכן נסח זה במדויק נמצא בילקוט שמעוני בפרשתנו בשם ה'ספרי', ואותו 'חוקר' לא ידע בין ימינו לשמאלו.

ממלח

ראש הקהל בגולה השיא את-בתו, ועדך משתה כיד-המלך. אחד העניינים הרעבים המתין בקצרי-רוח למשתיי הגביר שימיניוהו לסעודה, אולם אלו והגיעו רק סמוך לחפזה, ותר העני על 'הפבוד הגדול', ואמר לחבריו במרידות: 'גביר בעלי-נאה זה, מתבייש בעניי כמנוי, ולכן הוא מזמין אותי קרוב למשתה באוהר בלתי רצוי. והוא מפרש שזו היתה כונת משה רבנו שאמר ליתרו 'נסעים אנחנו' אחר 'אלה מסעי בני-ישראל לצבאתם ויסעו', דהיינו שהזמינו אל מסעם סמוך ליציאתם באוהר בלתי רצוי, ויתרו שהבין את-הרמז, קים מיד 'ולקח לו אלי-ארצו'...

בתקופת פהנתו של האדר"ת, רבי אליהו דוד רבינוביץ-תאומים, ברבה של קהלת פוניבז', השתפר שרר מעט וחי בדיקות גדולה. בעדינות נפשו לא תבע מפרנסי הקהלה להעלות את-שכרו, למרות שקפת הקהלה היתה מבססת דיה, והסתפק במעט. בשנת תרנ"ד באו פרנסי מיר לשחר את-פניו, והציעו לו לקבל את רבנות עירם. קבל האדר"ת את פתב-הרבנות והודיע להם על הסכמתו לבוא ולכהן פאר בעירם. כשנודעה השמועה בפוניבז' כי רבם האהוב עומד לעזבם, חרדה העיר כלה. הפרנסיים הבינו מאחר מדי, כי עד-עתה לא התחשבו במצבו הפכללי של הרב ושכרו היה דל ומעט, ועל-אחר החליטו להוסיף לו כהנה וכהנה על משכורתו, ובלבד שלא ינטש את קהלתם. בטוחים היו כי יותר בעיר ויבטל הסכמתו לעבר למיר, שכן בנקל יכול היה למצא פתח-חרטה על הסכמתו לקבל את רבנות מיר, לאחר שהתנאים השתנו ויוכל לשבת במקומו בשקט ובלי מחסור, אולם כאן התגלתה מדת הנאמנות שלו וישרו הנדיר. "כיצד יכול אני לשנות את דברי ולחזר ביי"? אמר הרב לפרנסי הקהלה, "והרי כבר נתתי להם את מלתי כי אני מקבל את כתב הרבנות במיר, וכי לא אעמד בדבוריי"? לא הועילו הפצרותיהם של בני ביתו ותחנוניהם של בני פוניבז', ולכלם השיב תשובה זהה: "רק אם בני קהלת מיר ימחלו לי על הבטחתי אליהם, אשאיר אתכם כאן בעיר". אלא שבני מיר ששו על המציאה ולא מחלו על הבטחת הרב, וכיון שכן עמד האדר"ת בהבטחתו, ולמרות הקשיים וטלטולי הדרך, עזב את פוניבז' ועבר למיר.

על מדת הישר וההקפדה לעמד עליה-דבור של סוחר וראש-מים מהדור העבר, נתן ללמד מעדות רבי יצחק אלחנן גיברלטר על אביו רבי שרגא פיבל מקובנה שהיה בעל-חסד גדול, ולפרנסתו עסק ביצור נעלים ומכירתן. "אבא היה קונה חמר גלם אצל אדון גלזר, בעל בית חרשת לעורות בעיר רדוילישוק שבליטא, והעבוד נעשה על-ידי הפועלים במרתף ביתנו. פעם בשנה היה אבא נוסע למפעלו של אדון גלזר, ומזמין עורות לכל השנה. התשלום נעשה בשטרות לפי תאריך שספם, וכל חדש היה מגיע, לפי הזמנתו של אבא, קרון רכבת עם ההזמנה של העורות, שהגיע למחסנים שלנו. כשהיינו במחנות בגרמניה, ספר לי מנהל הבנק, שהוא עדין זוכר את צורת החתימה של אבא על השטרות, ואמר ששטר של אבא היה כל-כך אמיץ, עד שהבנק קבל אותו כמו התחייבות בנקאית. לאחר שהרוסים כבשו את ליטא, הם הכניסו קומיסר - מפקח מממשלתי, לחנות שלנו, וכל הכסף עבר דרכו. לאחר זמן קצר הלאינו את החנות שלנו, והותירו לאבא רק את הנולה. אבא רצה לחסל את העסק, ולכן שלח טלגרמה לבית החרשת לעורות, שלא ישלח יותר חמר גלם לעבוד נעלים. אבא סים לעבד את החמרים שהיו אצלו ופטר את הפועלים, וכשהקומיסר ראה זאת, סגר את החנות והעביר את הסחורה לחנות ממשלתית. בהמשך הכבוש הרוסי של עירנו, נסגרו גבולות ליטא והיה קשה להגיר למדינות אחרות. ידיו של אבא, בעל מפעל העורות אצלו היה מזמין עורות ליצור נעלים, הצליח לצאת מליטא עם כל משפחתו, ועלה לארץ ישראל. חתנו, שעמו עשה אבא את עסקיו במפעל העורות, בא להפריד ממנו לפני נסיעתו לארץ ישראל, כידיד נאמן ששנים רבות נהל עמו מסחר בשר. כשנפרדו אמר לו אבא, 'אני חייב לך כסף'. הלה השתומם ואמר 'והרי שלמתי תמיד על כל מה שקנית?' ואבא הסביר 'מאחר שהזמנתי עורות לכל השנה ושלמתי בשטרות, הרי כאילו שלמתי על אותה סחורה. אומנם בקשתי להפסיק לשלח לי את הסחורה, אך איני יכול להתחרט על העסקה, כיון שאני רואה בשטרותי כאילו שלמתי במקומי. נראה כי משפחת גלזר קרעו את השטרות של אבא, ולא מסרום לקומיסר של המפעל. לפי דעתם, מאחר שאבא לא קבל את משלוחי העורות, הוא פטור מלשלם. אך אבא הסביר, כי יש הלכה בישראל שאם אדם קנה סחורה ושלם בכסף, אם עדין לא קבל את הסחורה, מותר לקונה להתחרט ולבקש בחזרה את כספו, אך יש קללה של חכמינו בגמרא 'מי שפרע מדור המבול, הוא יפרע ממי שלא עמד בדבורו'. איני רוצה לחיות עם ילדי תחת קללה של חכמינו! אמר אבא, והוסיף 'וכון שהחנות והמפעל היו מלאמים בידי השלטון הרוסי, וגם מפעל העורות הלאם על-ידם, אבל אם הייתי משלם על הסחורה במקומי, הייתי מצליחם לשחרר את הקומיסר בכסום גדול ומתחלקים אותו בכסף'. ולכן נתן אבא לחתנו של בעל המפעל את מלוא כסום הכסף של העורות שהזמנו, אף שלא קבל את הסחורה וכבר לא יקבלה לעולם. הלה סרב תחלה לקבל את הכסף, ואמר לאבא שאין להם שום תביעה נגד, ולהפך הם מלאי התפעלות מישרו, אבל אבא עמד בתקף לתת לו את הכסף, שהיה נתן נכבד מכספי חסכוניותו, והללו קבלוהו לבסוף. הסכום היה מאה וחמשים אלף דולר, שבאותה שנה שנת ת"ש, נחשב כסום עתק. אדון גלזר היה שומר תורה ומצות והיה ממקימי בית הכנסת הגר"א בתל-אביב, והיה בעל-צדקה גדול. הוא נותר ידיד אמת של אבי במשך כל ימי חייו, וכאשר עלינו לארץ השתדל לעזר לנו ולעמד לימינו. וספר בנו יחידו, כי אביו בקש ממנו בצאתו, כי אם משהו ממשפחת גיברלטר יודקק לעזרה, עליו לעשות למענם ככל אשר יוכלתו, 'פי אנשים כמותם אינם קמים בעולם'. לאחר שאבא עלה ארצה, הציע לו אדון גלזר לנהל את העסק המצליח שלו לעורות שפתח בארץ, ולקבל מחצית מהרווחים, וזאת בהזקקה על מדת הישר של אבא, אך אבא דחה את ההצעה בכבוד, והודיע כי מעתה הוא מקדיש את שארית ימיו קדש לה, לאחר שנצל בנס מהשואה האיומה עם ילדיו, ומעתה אינו עוסק אלא בתורה.

כך אמר משה לפני הקב"ה: "האנכי הריתי את בלי-הקם הזה אס-אנכי וליתיהו, בייחאמר אלי שהוא בחיקך כאשר ישא האמן את-הינק!?"

אולם האמת היא שאתה ה' הוא אביהם של-ישראל, ולכן עליך לרחם עליהם כרחם אב על-בנים, ולשא אותם אפלו כאשר לא-אמן בם. (רבי בונים מפשיסחא)